

Каріков С.А.

Основні напрями політики курфюрста Августа Саксонського

Серед німецьких територіальних правителів конфесійної епохи важливе місце посідає постать курфюрста Саксонії Августа (1553–1586). Змінивши при владі свого загиблого брата Моріца, він більше тридцяти років правив землею, де розпочалася Реформація. Саме в часи його правління в Саксонії відбувається остаточне утвердження й оформлення територіальної організації Євангелічної Церкви.

Слід зазначити, що діяльності Августа Саксонського, порівняно з його попередником Моріцем, приділено менше уваги в історіографії. До цієї теми ще в ХІХ ст. звернувся Й. Фальке [1], однак після цього тривалий час нових досліджень не з'являлося. Лише на початку ХХІ ст. деякі аспекти політичної діяльності Августа були відображені у нарисах Й. Брунінга [2] й Р. Гросса [3], вміщених у збірках біографій представників правлячої саксонської династії Веттінів. Імовірно, причини такої малої кількості узагальнюючих праць полягають у загальному ставленні дослідників історії Німеччини раннього Нового часу до періоду другої половини ХVІ ст.: традиційно більшу увагу істориків привертало попередні події Реформації. Хоч останнім часом ця тенденція змінюється і різні сторони життя німецького суспільства конфесійної епохи набувають докладнішого висвітлення в історіографії, характеристика політики Августа Саксонського (як і низки інших регіональних діячів) зберігає актуальність.

Вивчення діяльності курфюрста Августа доцільно здійснити за її головними напрямками. До таких належать: відносини з імператорською владою та з правителями сусідніх територій; соціально-економічні заходи; релігійна та культурна політика.

Політика курфюрста Августа позначена деякими суперечностями у відносинах з імператорським престолом. Головним чином вони були пов'язані з тим, що у другій половині ХVІ ст. Август Саксонський висунувся в перші ряди прибічників лютеранства. Посилення євангелічних територіальних правителів обмежувало можливості Габсбургів. Зокрема, усвідомлюючи небезпеку виникнення на Аугсбурзькому рейхстазі 1566 р. католицької більшості, Август виступив проти того, щоб пфальцький курфюрст-кальвініст Фрідріх III був виведений з-під захисту релігійного миру, на чому наполягав імператор Максиміліан II. Таким чином, відбулося фактичне визнання кальвінізму на території курфюршества Пфальцького, хоча офіційного дозволу цього віросповідання імператором надано не було [4, с. 104]. У той же час Август не підтримав намагань Фрідріха III переглянути умови Аугсбурзького релігійного миру, щоб кальвінізм набув юридичного визнання. Завдяки дотриманню такого «середнього шляху» саксонський курфюрст у контактах з Габсбургами зміг досягти балансу інтересів

релігійних та династичних сил, закріпивши вплив Саксонії на загальноімперські справи.

Таке посилення курфюршества Саксонського викликало посилення інтересу до нього з боку іноземних правителів, які бажали знайти міцного союзника в німецьких землях. Зокрема, у 70–80-ті рр. XVI ст. Генріх Наваррський провадив активне листування з курфюрстом Августом. Спочатку він хотів використати вплив курфюрста Саксонського на короля Генріха III для встановлення миру у Франції, а потім розпочати переговори про те, як відвести загальну загрозу з боку Іспанії від усіх протестантських сил Європи. Генріх Наваррський не просто прагнув залучити курфюрста на свою сторону, але і готував ґрунт для формування майбутнього антигабсбурзького об'єднання. Без підтримки курфюрста Августа такий союз міг би й не укластися. 25 липня 1585 р. Генріх Наваррський звернувся до Августа Саксонського з проханням надати військову підтримку французьким гугенотам [5, с. 132]. Однак до смерті курфюрста (12 лютого 1586 р.) згоди не було отримано. Обережність Августа, імовірно, можна пояснити небажанням зіпсувати стосунки з австрійськими Габсбургами і французьким королем.

У внутрішньополітичному житті Саксонії Август виступає як авторитарний правитель. Не забороняючи діяльності ландтагів, він водночас прагнув підпорядкувати їх рішення волі курфюрста. Зокрема, саме за його ініціативи було здійснено кодифікацію й ухвалено нове зведення законів – Конституцію (1572 р.), що являла собою поєднання принципів німецького звичаєвого права й низки положень римського права. За часів Августа відбулося розширення території курфюршества Саксонського: зокрема, у 1570 р. на користь правлячої династії було секвестровано володіння мансфельдських графів [1, S. 201–202].

Проявом посилення впливу курфюрста на економічну сферу постає зростання його прав у керівництві гірничою справою, яка була важливим напрямом господарства Саксонії. У 60–80-ті рр. XVI ст. курфюрст Август, маючи право вищої гірничої регалії на золото та срібло (воно охоплювало видання гірничих статутів, призначення службовців, надання привілеїв на копальні й пільгові грамоти на плавильні, карбування монети, регулювання продажу зазначених металів, збір податків), намагався поширити його і на інші метали. Зокрема, курфюрст купував земельні володіння, де були розташовані олов'яні копальні. Август також забороняв продаж ковалями залізної руди іншим покупцям, крім самого курфюрста. За порушення цієї вимоги винуватцям загрожувала конфіскація майна й ув'язнення [6, с. 164–168].

Крім того, Август виявив зацікавленість у вдосконаленні системи шляхів сполучення. За його ініціативи почав здійснюватися нагляд за станом головних доріг: на Нюрнберг, на Бреслау і на Франкфурт, що поєднували Саксонію з Південною, Північною та Центральною Німеччиною [7, S. 260]. Це сприяло пожвавленню торгівельно-економічних зв'язків між німецькими регіонами.

У релігійному питанні курфюрст Август постає активним прибічником лютеранства. Під час його правління у Саксонії відбувалося подальше упорядкування територіальної церковної організації. Інструкція курфюрста, видана в березні 1555 р., вимагала з'ясування матеріального становища євангелічних священнослужителів та вчителів. Їх забезпечення покладалося на общину і здійснювалося шляхом щоквартальних внесків парафіян. Водночас з цією метою могли бути використані й кошти колишніх добродійних закладів, якими до Реформації опікувалася Католицька Церква [8, S. 110]. За часів Августа було продовжено активну політику секуляризації; загалом до кінця XVI ст. у курфюрстві Саксонському були секуляризовані близько 300 церковних володінь [7, S. 252]. Втіленню цих рішень у життя мали сприяти регулярні візитації парафій, що здійснювалися представниками Синоду.

Зміцненню лютеранства сприяло й подолання тривалого розколу між ортодоксальними прибічниками вчення Лютера (гнезіолютеранами) та прихильниками ідей Меланхтона (філіпістами), які в окремих пунктах зближувалися з ідеями кальвінізму. У 70-і рр. XVI ст. Август здійснив рішучий наступ на групу філіпістів: були звільнені з посад канцлер Георг Краков, духівник курфюрста Крістіан Шютц, декілька професорів Віттенберзького університету (зокрема, медик Каспар Пойцер) [9, S. 144]. Після цього Август підтримував розробку лютеранськими теологами «Формули згоди» (1577 р.) та «Книги згоди» (1580 р.), прийняття яких остаточно закріпило єдність догматичних положень лютеранства.

Важливим засобом вдосконалення територіальної системи освіти став підготований відомим теологом Якобом Андрее за дорученням курфюрста новий церковний та шкільний статут Саксонії 1580 р. У цьому документі було докладно регламентовано такі питання, як порядок прийняття вчителя на роботу, організація діяльності школи, програма навчання, контроль та оплата вчительської праці. Зокрема, передбачалося, що кандидати на посаду вчителя мають пройти перевірку на знання стародавніх мов і Біблії. Двічі на рік візитатори перевіряли діяльність шкіл різних типів. Сільські «німецькі» школи мали забезпечувати початкову освіту дітей. У молодших класах міських «латинських» шкіл учні вивчали абетку, граматику, лютерівський Малий Катехісис; у старших переходили до вивчення стародавніх мов, математики. Метою цих шкіл, як і трьох «князівських» шкіл (у Мейссені, Гріммі, Пфорті) була підготовка випускників до вступу в університет.

Слід зазначити, що за часів Августа зросла чисельність студентів, які навчалися за рахунок держави; так, у Віттенберзькому університеті в цей період налічувалося 150 князівських стипендіатів. Було рекомендовано комплектувати викладацький склад університетів переважно місцевими кадрами і турбуватися про те, щоб їх випускники працювали в межах Саксонії. Важливе місце у структурі Віттенберзького

та Лейпцизького університетів зайняла посада канцлера: він мав призначатися з викладачів теологічного факультету, що повинно було сприяти реалізації принципів єдності князівської та церковної влади. Автономія університетів, таким чином, дещо обмежувалася [10, S. 128].

Культурна політика Августа сприяла піднесенню Дрездена як територіального центру курфюршества. Саме за часів правління Августа Саксонського в цьому місті було створено Кунсткамеру, до якої надходили твори мистецтва, коштовні рідкісні речі, старовинна зброя [11, с. 468]. Також відбувалася перебудова князівської резиденції, розпочата ще в 1549 р. – у період правління Моріца. Крім того, в Саксонії було побудовано й перебудовано більш ніж 20 провінційних замків [12, с. 237]. Активно відбувалося й церковне будівництво: зокрема, в 1555 р. було завершено побудову замкової церкви у Дрездені, у 1572 р. – в Аугустусбурзі, у 1576 р. – у Фрейберзі [13, S. 164].

Таким чином, за часів правління Августа відбулося зміцнення єдності курфюршества Саксонського. Для його політики характерним було прагнення посилити авторитет територіальної князівської влади, однак, на відміну від діяльності Моріца Саксонського, війна не була головним засобом досягнення цієї мети: більш активно були використовувані економічні та політичні важелі управління. Слід зазначити, що успіхи Августа були пов'язані з умілим маневруванням між владними угрупованнями, яке, однак, не призводило до втрати головних пріоритетів. До їх числа, зокрема, належала вірність курфюрста принципам лютеранства, яке в період його правління остаточно утвердилося в церковному житті Саксонії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Falke E. Die Geschichte des Kurfürsten August von Sachsen in volkswirtschaftlicher Beziehung / E. Falke. – Leipzig, 1868. – 352 S.
2. Bruning J. August I (1553–1586) / J. Bruning // Herrscher Sachsens. – München, 2007. – S. 110–125.
3. Groß R. Die Wettiner / R. Groß. – Stuttgart, 2007. – S. 128–146.
4. Рудерсдорф М. Максимилиан II (1564–1576) / М. Рудерсдорф // Шиндлинг А., Циглер В. Кайзеры. – Ростов-на-Дону, 1997. – С. 89–113.
5. Ивонин Ю.Е. Саксония, Англия и Франция во второй половине XVI – начале XVII века / Ю.Е. Ивонин // Вестник Удмуртского государственного университета. – 2007. – № 7. – История. – С. 123–136.
6. Фараджева С.А. Политика саксонских курфюрстов в горном деле / С.А. Фараджева // Из истории западноевропейского средневековья. – М., 1972. – С. 150–197.
7. Vehse E. Geschichte der Höfe des Hauses Sachsen / E. Vehse. – Hamburg, 1854. – Bd. 2. – 357 S.
8. Beyer M. Die Neuordnung des Kirchengutes / M. Beyer // Das Jahrhundert der Reformation in Sachsen. – Leipzig, 1989. – S. 91–112.
9. Junghans H. Martin Luther und Wittenberg / H. Junghans. – München; Berlin, 1996. – 222 S.
10. Tomas R. Die Neuordnung der Schulen und der Universität Leipzig / R. Tomas // Das Jahrhundert der Reformation in Sachsen. – Leipzig, 1989. –

S. 113–132. 11. Бехайм В. Энциклопедия оружия (Руководство по оружиюведению. Оружейное дело в его историческом развитии от начала средних веков до конца XVIII в.) / В. Бехайм. – СПб., 1995. – 576 с. 12. Прокопьев А.Ю. Германия в эпоху религиозного раскола. 1555–1648 / А.Ю. Прокопьев. – СПб., 2008. – 483 с. 13. Mai H. Der Einfluß der Reformation auf Kirchenbau und kirchliche Kunst / H. Mai // Das Jahrhundert der Reformation in Sachsen. – Leipzig, 1989. – S. 153–178.